

თამარ ჩაჩიბაია

**სიცოცხლის და ჯანმრთელობის დაცვის საკონსტიტუციო საფუძვლები
მოქალაქეთი კონსტიტუციური უფლებების რეალიზაცია ჯანმრთელობის
დაცვის სფეროში**

ადამიანის უფლებების პრიორიტეტულობა წარმოადგენს სამართლებრივი სახელმწიფოს განმსაზღვრელ ნიშან-თვისებას.

ურთიერთპასუხისმგებლობის არსებობა ინდივიდსა და სახელმწიფოს შორის მნიშვნელოვანი ფაქტორია სამართლებრივ სახელმწიფოში. სამართლებრივი სახელმწიფოს მიზანია ადამიანის უფლებების დაცვა, პიროვნების ღირსეული ყოფის უზრუნველყოფა, იძულებისაგან და ძალადობისაგან დაცვა და სხვა.

ადამიანის უფლებების საერთაშორისო დეკლარაციის მიღების შემდეგ 1949 წელს, რომელშიც გაცხადებულია: „ყველა ადამიანი იბადება თავისუფალი და თანასწორუფლებიანი თავის ღირსებებსა და უფლებებში“ „ადამიანის უფლებები“ კონსტიტუციურად აღიარებულ ცნებად გადაიქცა. დეკლარაციით განმტკიცებულია პირადი, პილიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური უფლებები და თავისუფლებები.

პირად უფლებებს განეკუთვნება სიცოცხლის უფლება, თავისუფლება, პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა, საცხოვრებელი ადგილის უფლება, გადაადგილების, სიტყვის, სინდისის თავისუფლება და სხვა. პირად უფლებებს განეკუთვნება სახელმწიფოს მიერ პიროვნების ღირსების დაცვა. არც ერთ ვითარებაში არ უნდა ილახებოდეს ადამიანის ღირსება.

**საქართველოს კონსტიტუცია
მუხლი 17**

1. ადამიანის პატივი და ღირსება ხელშეუვალია.

1. „ყოველი პიროვნება თვითმიზანია და არ შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც საშუალება თუნდაც ისეთი ამოცანის განსახორციელებლად, რომელიც საყოველთაო კეთილდღეობას ეხება“, - იმანუელ კანტის მიერ გამოთქმული მოსაზრება, რომელიც საფუძვლად დაედო პრაქტიკულად ყველა საერთაშორისო და ნაციონალურ ეთიკურ კოდექსს, დეკლარაციასა და სხვა დოკუმენტს. ეს მოთხოვნა არეგულირებს სამედიცინო ჩარევის მორალურ და იურიდიულ მხარეებს, რამაც ასახვა ჰპოვა საერთაშორისო მნიშვნელობის დოკუმენტში „კონვენციაში ადამიანის უფლებებისა და ბიომედიცინის შესახებ“,¹ I თავი, მე-2 მუხლი:

„ადამიანის ინტერესები და კეთილდღეობის უზენაესია საზოგადოების და მეცნიერების ინტერესებთან შედარებით“. ეს საკმაოდ ძლიერი მოთხოვნაა, რაც ნიშნავს რომ ცალკეული პიროვნების კეთილდღეობა არა მარტო უტოლდება კაცობრიობის ინტერესებს, არამედ უფრო მნიშვნელოვანიცაა. შეიძლება გადაჭარბებული, უკიდურესიც კი იყოს ასეთი მოთხოვნა, მაგრამ ისტორიაში იმის უა-

¹ მიღებული ევროპის საპარლამენტო ასამბლეის მიერ 1996 წელს.

მრავი მაგალითია, რომ ერთი ადამიანის ინტერესების და კეთილდღეობის შეწირვა საერთო კეთილდღეობისთვის, თუნდაც ძალიან ამაღლებულისთვის მრავალ უბედურებად დაბრუნებია არა მხოლოდ ცალკეულ ადამიანებს, არამედ მთელ კაცობრიობას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აღნიშნული მოთხოვნა ადამიანებზე ბიოსამედიცინო ექსპერიმენტების პრაქტიკაში, ვინაიდან აგებულია კონფლიქტურ საწყისზე – რისკის სიმძიმე აწვევა გამოსაცდელს, მაშინ, როდესაც მოსალოდნელი კეთილდღეობა მთელი კაცობრიობის მონაპოვარი უნდა გახდეს.

საქართველოს კონსტიტუცია
მე-14 მუხლი

„ყველა ადამიანი დაბადებით თავისუფალია და კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა“.

2. ყველა საზოგადოებაში არსებობს ადამიანთა გარკვეული ჯგუფი, რომელთაც არ შესწევთ უნარი თანაბარ პირობებში კონკურენცია გაუწიონ საზოგადოების სხვა წევრებს იმ გარემოებათა გამო, რომლებიც მათზე არ არის დამოკიდებული, კერძოდ, ბავშვებს, მოხუცებსა და ინვალიდებს. ასეთ შემთხვევაში მათი უფლებების და მოვალეობების განსაზღვრა დამოკიდებულია არა ძლიერთა ამა ქვეყნისა თვითნებურ წყალობაზე, არამედ მიუკერძოებელ მორალურ მზადყოფნაზე, რომლებიც თავის გამოხატულებას ჰპოვენ ან კანონში, ან შემწყნარებლობის და სოლიდარობის დამკვიდრებულ ადათებში. (საქართველოს კონსტიტუცია – 14-ე მუხლი; საქართველოს კანონი ჯანდაცვის შესახებ – 6.1-ე მუხლი²), ხოლო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 142.1-ე მუხლის თანახმად „ადამიანის თანასწორუფლებიანობის დარღვევა“ ითვალისწინებს სასჯელის დაკისრებას აღნიშნული დანაშაულისათვის.

3. სამართლიანი დამოკიდებულება პაციენტის მიმართ წარმოადგენს ექიმის ერთ-ერთ ძირითად მორალურ მოვალეობას. ექიმი უნდა იყოს თავისუფალი, რათა მიიღოს მონაწილეობა ექსპერტიზაში, კონსილიუმებში, კომისიებსა და კონსულტაციებში. ექიმი მოვალეა მკაფიოდ და ღიად

² კანონი ჯანდაცვის შესახებ – 6.1-ე მუხლი

6.1 არ დაიშვება პაციენტის დისკრიმინაცია რასის, კანის ფერის, სქესის, აღმსარებლობის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილების, წარმოშობის, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობის, საცხოვრებელი ადგილის, დაავადების, სექსუალური ორიენტაციის ან პირადული უარყოფითი განწყობის გამო.

6.2 დაუშვებელია სასჯელის აღსრულების დაწესებულებებში მყოფი პაციენტის დისკრიმინაცია სამედიცინო დახმარების აღმოჩენისას“.

განაცხადოს საკუთარი პოზიციის შესახებ, საკუთარი შეხედულება დაიცვას, ზეწოლის შემთხვევაში კი მიმართოს იურიდიულ და საზოგადოებრივ დაცვას.

„საქართველოს კანონში ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“ 34-ე მუხლში გაცხადებულია: „ექიმის პროფესია თავისი არსით თავისუფალი პროფესიაა. ნებისმიერ ვითარებაში დაუშვებელია, ხელისუფლების წარმომადგენელმა ან კერძო პირმა მოსთხოვოს ექიმს ამ კანონში მოცემული პრინციპების, საექიმო საქმიანობის ეთიკური ნორმების საწინააღმდეგო მოქმედება, მიუხედავად მომთხოვნი პირის თანამდებობისა და საზოგადოებრივი მდგომარეობისა. ყოველგვარი ქმედება, რაც ხელს უშლის სამედიცინო პერსონალს პროფესიული მოვალეობის შესრულებაში, იწვევს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობას“. კერძოდ, „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის“ 168-ე მუხლით: „შრომის თავისუფლების ხელყოფა“ ან 335-ე მუხლით: „ჩვენების ან დასკვნის მიცემის იძულება“. სამართლიანი დამოკიდებულება პაციენტის მიმართ წარმოადგენს ექიმის ერთ-ერთ ძირითად მორალურ მოვალეობას. ექიმი უნდა იყოს თავისუფალი, რათა მიიღოს მონაწილეობა ექსპერტიზაში, კონსილიუმებში, კომისიებსა და კონსულტაციებში. ექიმი მოვალეა მკაფიოდ და ღიად განაცხადოს საკუთარი პოზიციის შესახებ, საკუთარი შეხედულება დაიცვას, ზეწოლის შემთხვევაში კი მიმართოს იურიდიულ და საზოგადოებრივ დაცვას.

საქართველოს კონსტიტუცია
მუხლი 17

2. დაუშვებელია ადამიანის წამება, მის მიმართ არაჰუმანური, სასტიკი ან პატივისა და ღირსების შემლახველი მოპყრობისა თუ დასჯის მეთოდების გამოყენება.

4. ცნობილია, რომ ბევრ ქვეყანაში ექიმები უშუალოდ მონაწილეობდნენ პატიმართა „დამუშავების“ პროცესში, არა მარტო ესწრებოდნენ დაკითხვებს, არამედ წამების მეთოდებსაც ამუშავებდნენ მათზე ყველაზე „ეფექტური“ ზემოქმედების მიზნით. მაგალითად, ურუგვაის სამხედრო სკოლებში ექიმები ასწავლიდნენ პატიმართა წამების შემდეგ რეანიმაციის მეთოდებს. ცნობილია, ასევე ექიმთა წამებაში თანამონაწილეობის ისეთი შემთხვევებიც, როგორც პატიმართა გამოკვლევა იმ მიზნით, რომ გაარკვიონ წამების გავრცელება შესაძლებელია თუ არა. თანამედროვე სამედიცინო საშუალებად ადამიანის წინააღმდეგობის დასათრგუნად და მისგან ინფორმაციის მიღების საშუალებად იქცა ფსიქოტროპული საშუალებების მიღება – ე.წ. „სიმართლის შრატის“. სამედიცინო დახმარების და „კვლევის საშუალებების“ ბოროტად გამოყენება იქცევა ექიმობის მორალური საფუძვლების გამოვლენის და დამკვიდრების სოციალურ ფაქტორად.

ექიმი, რომელიც ჩართულია ასეთ ურთიერთობებში გამოდის, როგორც დამოუკიდებელი მესამე მხარე. საერთაშორისო და ნაციონალური საზოგადოებრივი ორგანიზაციები მას მიაკუთვნებენ (მაგალითად, მსოფლიო სამედიცინო ასოციაცია) განსაკუთრებულ უფლებებსა და უფლებამოსილებებს. ეს არის წამების ფაქტების რეგისტრაციის უფლება და ამ ფაქტების მიტანა ადმინისტრაციულად პასუხისმგებელ პირებამდე, საზოგადოებრიობამდე და საერთაშორისო თანამეგობრობამდე. 1975 წელს საერთაშორისო სამედიცინო ასოციაცია იღებს „დეკლარაციას“, რომელიც შეიცავს „რეკომენდაციებს ექიმების პოზიციების შესახებ წამების, დასჯის და სხვაგვარი წვალების, ასევე დაკავებასთან ან დაპატიმრებასთან დაკავშირებული არაჰუმანური ან დამამცირებელი მკურნალობის მიმართ“ („ექიმთა ასოციაციები, სამედიცინო ეთიკა და ზოგადი სამედიცინო პრობლემები. ოფიციალური დოკუმენტების კრებული“, 1995 წ.).

**საქართველოს კონსტიტუცია
მუხლი 18**

1. ადამიანის თავისუფლება ხელშეუვალია.
4. დაუშვებელია დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლება შეზღუდული პირის ფიზიკური ან ფსიქიკური იძულება.

კანონი ფსიქიატრიული დახმარების შესახებ, 1997

ფსიქიკური დაავადების გამო კონსტიტუციური უფლებების შეზღუდვა განსაზღვრულია ამ კანონის მე-4 - „პაციენტის უფლებათა ნაწილობრივ შეზღუდვა“ - და მე-13 - „პაციენტის ფიზიკური შეზღუდვა“ - მუხლებით. ფსიქიკური დაავადებით შეპყრობილი პაციენტი „სარგებლობს ყველა იმ კონსტიტუციური უფლებით, რომლითაც სარგებლობენ საქართველოს რესპუბლიკის სხვა მოქალაქეები, თუ ცნობილი არ არის ქმედუნაროდ ფსიქიკური დაავადების გამო“. („კანონი ფსიქიატრიული დახმარების შესახებ“). კონსტიტუციური უფლებების ნაწილობრივ შეზღუდვა გათვალისწინებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პაციენტი,

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი

XXIII თავი: „დანაშაული ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების წინააღმდეგ“

149-ე მუხლი:

„უკანონო მოთავსება ან დაკავება ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში“

150-ე მუხლი:

„იძულება“

